

Hoger
Algemeen
Voortgezet
Onderwijs

Vragenboekje

De blokken zijn:

Blok 1 en 2: Hofcultuur in de zestiende en zeventiende eeuw.

Blok 3: Cultuur van het moderne in de eerste helft van de twintigste eeuw.

Blok 4: Massacultuur in de tweede helft van de twintigste eeuw.

Bij het beantwoorden van de vragen maak je gebruik van de aangeboden bronnen. Tevens wordt een beroep gedaan op je eigen kennis. In het vragenboekje zie je in de marge bij elke vraag een lijntje met daaronder meestal één of meer bronnen die van speciaal belang zijn bij de vraag. Op het beeldscherm zijn deze bronnen aangegeven met een groene stip.

In het vragenboekje wordt een vetgedrukt woord uitgelegd in een voetnoot. Op het beeldscherm is zo'n woord blauw en vetgedrukt.

Geef niet meer antwoorden (redenen, voorbeelden e.d.) dan er worden gevraagd. Als er bijvoorbeeld twee redenen worden gevraagd en je geeft meer dan twee redenen, dan worden alleen de eerste twee in de beoordeling meegeteld.

Voor dit examen zijn maximaal 68 punten te behalen; het examen bestaat uit 4 blokken met in totaal 35 vragen.

Voor elk vraagnummer is aangegeven hoeveel punten met een goed antwoord behaald kunnen worden.

Blok 1

Dit blok gaat over de beeldende kunst in Italië tijdens de Renaissance en over de schilder Andrea Mantegna die als hofkunstenaar in dienst was van de familie Gonzaga in Mantua.

In Italië tijdens de Renaissance gold voor de hovelingen die aan de vorstenhoven waren verbonden een ideaalbeeld waaraan zij dienden te voldoen.

3p **1** Noem drie kwaliteiten die van een 'volmaakte' hoveling werden verwacht.

Al eerder, maar zeker tijdens de Renaissance vonden vorsten het belangrijk om kunst te verzamelen.

2p **2** Geef twee redenen waarom vorsten kunst verzamelden.

In tekst 1 lees je dat beeldend kunstenaars volgens Vasari dienden te voldoen aan bepaalde eisen om de reeds behaalde perfectie, die door kunstenaars als Michelangelo was bereikt, voort te zetten.

2p **3** Geef twee voorbeelden van vaktheoretische eisen die in de Renaissance aan beeldend kunstenaars gesteld werden.

Lees tekst 2.

Een aanstelling als hofkunstenaar had voor de kunstenaar als voordeel dat hij een dienstbetrekking en dus economische zekerheid genoot. Zo'n dienstverband kende echter ook beperkingen.

2p **4** Leg aan de hand van twee aspecten uit welke beperkingen er aan een dienstbetrekking kleefden voor een hofkunstenaar.

Lees tekst 3 en 4.

Op afbeelding 1 zie je een overzichtsfoto van de Camera degli Sposi. Op afbeelding 2, 3 en 4 zie je daaruit respectievelijk de schilderijen van een gedeelte van het plafond en twee wanden.

De Camera degli Sposi was in schildertechnisch opzicht een knappe prestatie.

2p **5** Leg dit uit aan de hand van twee schildertechnische aspecten.

De inhoud van de voorstellingen in de Camera degli Sposi maakte grote indruk op de beschouwer. De gekozen voorstellingen verleenden prestige aan het huis Gonzaga.

2p **6** Leg aan de hand van afbeelding 1, 3 en/of 4 uit hoe dit prestige in vorm en/of inhoud tot uiting komt (twee aspecten).

We mogen aannemen dat Ludovico Gonzaga aan Mantegna voorgeschreven heeft wat er op de voorstelling van de fresco's te zien moest zijn. Behalve op de voorstelling, oefenden opdrachtgevers ook invloed uit op andere aspecten van het kunstwerk, bijvoorbeeld om de kosten te beheersen.

3p **7** Noem drie aspecten van het kunstwerk waarop de opdrachtgever invloed kon uitoefenen om de kosten te beheersen.

afbeelding 3
afbeelding 3A
afbeelding 3B
afbeelding 3C

Kunsthistoricus Andrew Graham-Dixon schreef over de Camera degli Sposi: “Elke houding, elk gebaar, elke blik, iedere aanduiding van een verhouding tussen de verschillende figuren, heeft een bepaald gewicht. Weinig andere werken geven de illusie zo dicht bij het leven van een renaissancevorst te staan. Mantegna heeft de pracht van de hovelingen geschilderd, maar ook hun emoties. Er ligt een sterk gevoel van reserve, voorzichtigheid en een enkele keer misschien zelfs angst op de gezichten.”

Op afbeelding 3A, 3B en 3C zie je details van afbeelding 3. Beperk je bij afbeelding 3A tot Ludovico en zijn vrouw (zie de pijlen). Op afbeelding 3B staan vijf hovelingen, op afbeelding 3C drie andere hovelingen. Tussen de groepjes personen op afbeeldingen 3A, 3B en 3C bestaan verschillen in **hiërarchie**¹⁾.

- 3p **8** Leg voor elk van de groepjes personen op afbeelding 3A, 3B en 3C uit, hoe in de gelaatsuitdrukkingen en lichaamshoudingen de hiërarchische verhoudingen zijn uitgebeeld.

afbeelding 5

Het werk van renaissancekunstenaars, waaronder dat van Mantegna, is een bron van inspiratie geweest voor de videokunstenaar Bill Viola. Hij wilde de expressie van de emoties uit deze kunst tot leven wekken in een reeks videowerken getiteld *The Passions*. Een onderdeel daaruit is *The quintet of the astonished*²⁾ uit 2000. Daarin staat een groep van vijf mensen dichtbij elkaar. De gezichtsuitdrukkingen van deze mensen veranderen in extreme slow-motionbeelden van neutraal naar zeer emotioneel. Afbeelding 5 is een still uit dit onderdeel.

Voor de overdracht van deze emoties op de beschouwer heeft Viola verschillende middelen toegepast.

- 2p **9** Leg aan de hand van twee middelen uit hoe Viola emoties overdraagt op de beschouwer.

Blok 2

Dit blok gaat over de componist Claudio Monteverdi ten tijde van zijn verblijf aan het hof van Mantua en over zijn opera *L'Orfeo*.

tekst 5
tekst 6

Lees tekst 5 en 6.

Vanaf 1601 is Claudio Monteverdi officieel hofcomponist aan het hof van Mantua. Uit tekst 6 blijkt dat de werkdruk van een hofcomponist erg hoog kon zijn. Zijn taak bestond niet alleen uit componeren.

- 2p **10** Noem drie andere taken van een hofcomponist.

Vincenzo Gonzaga had ongeveer achthonderd mensen in dienst, onder wie kamerheren, secretarissen, musici, dichters, filosofen, ambachtslieden, kamermeisjes en stalknechten. Iedereen had een eigen plaats binnen de hiërarchie van het hof.

- 1p **11** Geef aan welke status een componist gewoonlijk had aan het hof.

noot 1

indeling in volgorde van belangrijkheid

noot 2

Het kwintet van de verbaasden

muziek 1

Vincenzo Gonzaga was een liefhebber van theater, ballet en muziek. Hij had een speciale voorkeur voor **madrigalen**³⁾. Monteverdi heeft verschillende boeken met madrigalen geschreven. Dat deze zeer succesvol waren, blijkt uit het feit dat sommige van deze boeken al snel in herdruk verschenen.

Muziekfragment 1 is het eerste gedeelte van zijn vijfstemmige madrigaal 'Ecco, mormorar l'onde'. De tekst is van de dichter Torquato Tasso. Het gedicht is een loflied op de natuur. In dit gedeelte van het madrigaal wordt het ontwaken van de natuur beschreven. Ook in de muziek wordt dit ontwaken tot uitdrukking gebracht.

- 2p **12** Geef aan de hand van twee muzikale middelen aan, hoe het ontwaken van de natuur in de loop van het fragment wordt verklankt.

muziek 1

Monteverdi heeft het madrigaal van muziekfragment 1 rond 1590 gecomponeerd in oude stijl (prima pratica). De manier van componeren is van invloed op de verstaanbaarheid van de gezongen tekst.

- 1p **13** Waarom is de tekst van dit madrigaal door de manier van componeren moeilijk te verstaan?

muziek 2

tekst 7

Het probleem van de verstaanbaarheid van de tekst zette componisten, onder wie Monteverdi, aan om te componeren in een nieuwe stijl. In deze nieuwe stijl, de zogenaamde monodie (seconda pratica), staat de verstaanbaarheid van de tekst voorop. Monteverdi heeft in zijn opera *L'Orfeo* (zie tekst 7) ook de tekstgedeeltes die normaal gesproken werden, in deze nieuwe stijl gecomponeerd.

In muziekfragment 2 hoor je het moment waarop een boodschapper aan Orfeus vertelt dat Euridice gestorven is.

- 1p **14** Noem aan de hand van dit fragment één kenmerk van de monodie.

muziek 3

De monodie kent twee stijlen: een 'verhalende' stijl, zoals die van muziekfragment 2, en een 'expressieve' stijl.

Orfeus wil met zijn gezang **Charon**⁴⁾ overhalen hem tot de onderwereld toe te laten. In muziekfragment 3 hoor je hoe Orfeus zijn smeekbede begint. Deze solo is gecomponeerd in de 'expressieve stijl'.

- 2p **15** Noem twee muzikale kenmerken van deze 'expressieve' stijl aan de hand van muziekfragment 3.

tekst 7

Naar aanleiding van de eerste opvoering van *L'Orfeo* schrijft Francesco Gonzaga in een brief aan zijn broer dat er gedrukte kopieën van de tekst werden uitgedeeld aan het publiek.

- 1p **16** Geef een reden waarom voor deze opvoering het initiatief werd genomen om de tekst uit te delen.

Uit briefwisselingen uit die tijd blijkt dat de opvoering van *L'Orfeo* een groot succes was. Behalve de nieuwigheid van dit soort muziektheater zal ook het onderwerp, hoewel dat niet nieuw was, tot dat succes hebben bijgedragen.

- 1p **17** Verklaar waarom het verhaal van Orfeus in die tijd zo geliefd was.

Ook het gekozen personage (Orfeus) was erg geschikt voor een van de eerste experimenten op het gebied van de opera.

- 1p **18** Leg dit uit.

noot 3

Een madrigaal is een meerstemmig wereldlijk lied waarin het uitbeelden van de tekst belangrijk is.

noot 4

De veerman die met zijn boot de gestorvenen de onderwereld binnenvaart.

Blok 3

Dit blok gaat over de theatervorm revue in Nederland in de eerste helft van de twintigste eeuw.

afbeelding 6
tekst 8

Lees tekst 8.

Op afbeelding 6 zie je het affiche dat de bekende ontwerper Paul Colin in 1925 maakte voor de Revue Nègre waarin de later zo beroemd geworden Joséphine Baker optrad.

Een affiche moet de nieuwsgierigheid prikkelen en in een oogopslag duidelijk maken wat het publiek kan verwachten.

- 3p **19** Beschrijf van drie elementen op het affiche wat het publiek in de show kan verwachten. Laat de titel (Revue Nègre) buiten beschouwing.

In Nederland ontwikkelde zich in het begin van de twintigste eeuw in hoog tempo een amusementsindustrie waarvan ook de revue deel uitmaakte. Bij die ontwikkeling speelden zowel algemeen maatschappelijke en economische omstandigheden een rol, als inhoudelijke en technische aspecten van de revue zelf.

- 3p **20** Geef drie redenen voor de snelgroeiende populariteit van dit soort amusements theater in Nederland in het begin van de twintigste eeuw.

video 1

Videofragment 1 geeft een beeld van de samenstelling van een revue. Een groot aantal artiesten, technici en vormgevers werkte mee aan zo'n productie.

- 2p **21** Noem twee redenen waardoor het destijds mogelijk was een show met zoveel medewerkers relatief goedkoop te produceren.

video 2

Op videofragment 2 zie je Willy Walden een sketch uitleggen aan medespelers. Willy Walden regisseerde niet, maar maakte alleen een *mise-en-scène*.

Regie houdt meer in dan *mise-en-scène*.

- 2p **22** Leg uit wat het verschil is tussen beide begrippen.

afbeelding 7
video 3

Op afbeelding 7 zie je een foto van Snip&Snap, met daarbij afgedrukt een couplet uit een van hun liedjes. Op videofragment 3 zie je een fragment uit een optreden van Snip&Snap. Al sinds het ontstaan van de revue waren er travestie-acts in opgenomen.

- 3p **23** Noem drie elementen die een travestie-act komisch kunnen maken.

In musical en cabaret komen elementen van de revue terug, maar er zijn ook grote verschillen.

- 2p **24** Geef voor zowel *musical* als *cabaret* aan waarin deze verschillen van de revue.

tekst 9

Lees tekst 9.

Volgens Jacques Klöters zijn er, afgezien van de concurrentie door de TV en het cabaret, verschillende inhoudelijke oorzaken voor het verdwijnen van de revue.

- 2p **25** Noem er drie.

video 4

In videofragment 4 geeft Hans van den Bergh, theatercriticus voor het Parool van 1967-1999, zijn persoonlijke opvatting over cultuur.

Aan het begin van de twintigste eeuw ontstond een verhitte discussie over het onderscheid tussen hoge en lage cultuur. Er werd onderscheid gemaakt aan de hand van verschillende gezichtspunten.

- 2p **26** Geef twee verschillen tussen hoge en lage kunst/cultuur aan, die in de discussie vaak worden genoemd.

Blok 4

Dit blok gaat over graffiti en over het werk van Keith Haring en diens samenwerking met choreograaf/danser Bill T. Jones.

afbeelding 8

afbeelding 9

afbeelding 10

afbeelding 11

tekst 10

Lees tekst 10 en bekijk afbeelding 8. Bekijk tevens afbeelding 9, 10 en 11.

Graffiti kan variëren van eenvoudige tekens tot complexe en kleurrijke composities.

Hoewel het maken van graffiti in de openbare ruimte overal strafbaar is, wordt het ook gezien als een uiting van *urban art*⁵⁾, waarmee individuen en/of groepen verschillende soorten boodschappen vormgeven.

- 3p **27** Geef voor elk van de graffiti op afbeelding 9 tot en met 11 aan wat de boodschap is. Licht telkens je antwoord toe.

Graffiti kan in allerlei schrijf- en schildertechnieken worden aangebracht. Typisch voor de graffiti uit de laatste decennia van de twintigste eeuw is echter het gebruik van de spuitbus.

- 2p **28** Noem twee voordelen van het gebruik van de spuitbus boven het gebruik van traditionele schrijf- en schildertechnieken. Beargumenteer je antwoord.

Veel mensen zijn van opvatting dat graffiti moet worden gezien als een vorm van vandalisme. Anderen zijn het daarmee niet eens.

- 2p **29** Geef een argument voor en een argument tegen de opvatting dat graffiti vandalisme is.

afbeelding 12

tekst 10

tekst 11

Lees tekst 11 en bekijk afbeelding 12.

In tekst 10 wordt graffiti omschreven als een vorm van communiceren, waarbij persoonlijke interactie met de omgeving wordt vermeden.

- 1p **30** Gold dit ook voor Keith Haring? Beargumenteer je antwoord met behulp van tekst 11 en afbeelding 12.

In 1986 opende Haring op aanraden van Andy Warhol zijn eerste zogenaamde 'Pop Shop' in de trendy wijk Soho in New York, waar zich veel galeries bevinden. Hij verkocht daar Keith Haring T-shirts, buttons, posters en andere producten met tekeningen van hemzelf.

- 2p **31** Geef twee redenen waarom Haring zijn werk op een dergelijke wijze aanbood.

afbeelding 13

Op afbeelding 13 zie je tekeningen van Haring die op gebruiksartikelen afgebeeld staan en in de Pop Shop en/of via de website van het Keith Haring Fonds worden verkocht.

De beeld- en vormtaal van Haring leende zich goed voor de decoratie van gebruiksartikelen.

- 2p **32** Geef hiervoor twee redenen.

noot 5

Met *urban art* worden diverse, eigentijdse kunstuitingen aangeduid, die hun oorsprong hebben in de (internationale) grootstedelijke omgeving, zoals onder andere: hiphop, street dance en graffiti.

---

afbeelding 14
tekst 12
video 5

Lees tekst 12 en bekijk afbeelding 14. Op videofragment 5 zie je een klein deel van de dansvoorstelling *Long Distance*, waarin Haring een muurschildering maakt, terwijl choreograaf Bill T. Jones een solo danst.

Hoewel Haring en Jones in *Long Distance* het podium delen, lijken zij onafhankelijk van elkaar hun kunst te beoefenen. Toch is er een verband tussen beide activiteiten. Zo wordt bijvoorbeeld door middel van enkele minimale theatrale middelen een relatie tussen de kunstenaars gelegd.

1p **33** Geef aan de hand van een theatraal middel aan, hoe deze relatie tot stand wordt gebracht.

---

afb. 11A
afbeelding 15
video 6

Afbeelding 15 is een beeld uit *Ghostcatching* (1999). Videofragment 6 is een gedeelte uit de computeranimatie van *Ghostcatching*.

Door gebruik te maken van moderne computertechnieken werd het lichaam van Jones in *Ghostcatching* een bewegende computertekening.

2p **34** Noem een overeenkomst tussen het werk van Haring (zie bijvoorbeeld afbeelding 11A) en de beelden in videofragment 6. Noem tevens een verschil.

Haring zocht steeds naar nieuwe media voor zijn kunstwerken. Zo vond hij het een spannend idee dat zijn werk via floppy-discs en telefoonverbindingen verspreid zou kunnen worden. Jones was echter sceptisch over de verspreiding van dans via digitale middelen. Hij ging er van uit dat de geest van de dans niet in een ander medium tot uitdrukking kon komen en zeker niet via de computer.

1p **35** Vind je dat Jones gelijk heeft? Beargumenteer je mening.

Einde